

OLIY TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'RNI

Ilg'or Asrorov

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

i.asrorov@iiu.uz

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ingliz tilini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning tarixiy taraqqiyoti, zamonaviy tendensiyalari va O'zbekiston oliy ta'lim tizimidagi amaliy tajribalari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida raqamli ta'lim siyosati, qonunchilikdagi o'zgarishlar va oliy ta'lim muassasalarida joriy etilayotgan zamonaviy texnologik vositalar misolida til o'qitish samaradorligining oshishiga urg'u berilgan. Maqolada xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar fikrlari asosida multimodal va interaktiv yondashuvlarning afzalliklari yoritiladi.

Kalit so'zlar: *raqamli texnologiyalar, ingliz tilini o'qitish, CALL, sun'iy intellekt, mobil ilovalar, LMS, multimodal yondashuv.*

ABSTRACT

This article covers the historical development, modern trends and practical experience of using digital technologies in teaching English in the higher education system of Uzbekistan. It also emphasizes the increase in the effectiveness of language teaching on the example of digital education policy, legislative changes in the Republic of Uzbekistan and modern technological tools introduced in higher education institutions. The article highlights the advantages of multimodal and interactive approaches based on the opinions of foreign and local researchers.

Keywords: *digital technologies, English teaching, CALL, artificial intelligence, mobile applications, LMS, multimodal approach.*

KIRISH

Ingliz tilini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish g'oyasi 1960-yillarda paydo bo'lgan bo'lib, bu davrda kompyuter yordamida til o'rganishga oid dastlabki dasturlar ishlab chiqila boshlagan. Ayniqsa, AQSH va Buyuk Britaniya universitetlarida "CALL" (Computer-Assisted Language Learning) yondashuvi keng qo'llanila boshlandi [8].

1970–1980-yillarda kompyuter texnologiyalari rivojlanishi bilan birga ingliz tilini o'rganishda matn asosidagi dasturlar, interaktiv mashqlar va testlar ishlab

chiqildi. Bu davrda asosiy urgʻu til qoidalarini va grammatikani mustahkamlashga qaratilgan edi.

1990-yillarga kelib internetning joriy etilishi bilan ingliz tilini oʻqitishda yangi davr boshlandi. Onlayn resurslar, elektron lugʻatlar, forumlar va chat xonalar orqali interaktiv muloqotga asoslangan oʻquv muhitlari paydo boʻldi. Xususan, Warschauer (1996) tomonidan ishlab chiqilgan zamonaviy CALL konsepsiyasi bu jarayonni ilmiy asoslashda muhim rol oʻynadi [9].

2000-yillarda Web 2.0 texnologiyalari – bloglar, wikilar, ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalar orqali til oʻrganish yanada ommalashdi [10]. Bu bosqichda til oʻrganish faqatgina oʻqituvchi markazli boʻlmay, balki talaba faoliyatiga asoslangan oʻz-oʻzini oʻrganish (self-directed learning) tamoyili keng tarqaldi.

Soʻnggi yillarda esa sunʼiy intellekt, virtual haqiqat (VR), kengaytirilgan haqiqat (AR) va chatbotlar kabi texnologiyalar ingliz tili taʼlimiga jadal kirib kelmoqda. Masalan, ChatGPT kabi til modellari yozma va ogʻzaki muloqotni rivojlantirishda samarali vosita sifatida foydalanilmoqda.

Oʻzbekiston tajribasida esa 2017-yildan boshlab raqamli taʼlim texnologiyalarini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishiga aylandi. 2020-yilda Prezident tomonidan tasdiqlangan PQ–4851-son qaror asosida raqamli taʼlimni rivojlantirishga alohida eʼtibor qaratildi.

Bugungi kunga kelib Oʻzbekiston oliy taʼlim muassasalarida Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams kabi platformalar orqali ingliz tili darslari olib borilmoqda. Oʻquvchilar Duolingo, Quizlet, BBC Learning English, Grammarly kabi raqamli vositalardan keng foydalanmoqda [11].

Xulosa qilib aytganda, ingliz tili taʼlimida raqamli texnologiyalardan foydalanish tarixi uzluksiz rivojlanish bosqichlarini bosib oʻtdi. Hozirgi kunda esa bu texnologiyalar taʼlim jarayonining ajralmas qismiga aylangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Soʻnggi yillarda dunyo miqyosida taʼlim sohasida jadal raqamlashtirish jarayonlari kechmoqda. Xususan, ingliz tilini oʻqitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish taʼlim samaradorligini oshirish, talabalar faoliyatini faollashtirish, ularning mustaqil fikrlashini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Oʻzbekiston Respublikasida ham raqamli taʼlimni rivojlantirish boʻyicha qator muhim islohotlar amalga oshirilmoqda [12, 17, 25].

Prezident Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 28-sentabrdagi “Oʻzbekiston Respublikasida raqamli taʼlim texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ–4851-son qarorida quyidagilarni alohida taʼkidlab oʻtgan: “Taʼlimda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish –

bu zamon talabi, bu orqali biz nafaqat ta'lim sifatini oshiramiz, balki yoshlarni global raqobatga tayyorlaymiz.”

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan “Ta'lim to'g'risida”gi yangi tahrirdagi Qonun da ham raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida qayd etilgan. Xususan, 5-moddaning 2-qismida shunday deyiladi: “Ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng va samarali foydalanish ta'lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biridir.”

Ingliz tilini samarali o'qitishda raqamli texnologiyalar vositasida multimodal yondashuvlar, virtual muhitda o'qitish, mobil ilovalar orqali mashg'ulotlar tashkil etish keng qo'llanmoqda. Bu borada xorijiy olimlar tomonidan ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Masalan, Garrison va Anderson (2003) tomonidan taklif etilgan “Community of Inquiry” modeli asosida masofaviy o'qitishning ijtimoiy, kognitiv va o'qituvchilik jihatlari o'rganilgan bo'lib, ular quyidagicha fikr bildiradilar: “Digital environments allow for new types of learner interactions that can increase engagement, reflection, and ultimately, language acquisition.”

J. Warschauer (1996) “Computer-Assisted Language Learning” (CALL) konsepsiyasida ingliz tilini o'rganishda texnologiyalarning asosiy afzalliklarini sanab o'tadi: o'z-o'zini nazorat qilish, mustaqil o'rganish, resurslar bilan cheklanmaslik, matn, audio, video materiallar orqali o'zlashtirish imkoniyati.

O'zbekistonlik olimlardan professor R. Abdullayeva o'zining “Innovatsion texnologiyalar asosida chet tillarini o'qitish” nomli maqolasida quyidagicha yozadi: “Raqamli texnologiyalar talaba va o'qituvchi o'rtasidagi an'anaviy munosabatlarni o'zgartirib, ularni hamkorlikka asoslangan faoliyatga yo'naltiradi.”

Bugungi kunda oliy ta'limda ingliz tilini o'qitishda quyidagi raqamli texnologiyalar keng qo'llanmoqda:

- Learning Management Systems (LMS) — Moodle, Google Classroom, Edmodo kabi platformalarda onlayn topshiriqlar berish, baholash va aloqada bo'lish;
- Mobil ilovalar — Duolingo, Quizlet, Memrise va boshqalar yordamida so'z boyligini oshirish;
- Interaktiv taqdimotlar — PowerPoint, Prezi, Canva orqali ingliz tilida prezentatsiyalar qilish;
- Videodarslar va podcastlar — YouTube, BBC Learning English, TED Talks orqali eshitish malakasini oshirish;
- Sun'iy intellekt asosidagi ilovalar — ChatGPT, Grammarly orqali yozma ishlarni tekshirish, tahlil qilish.

O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida ham raqamli texnologiyalarni tatbiq etish borasida muhim qadamlar tashlanmoqda. Xususan, Toshkent davlat pedagogika universiteti, Jahon tillari universiteti, Qarshi davlat universiteti kabi OTMlarda ingliz tili o‘qituvchilari zamonaviy platformalar bilan ishlashni o‘zlashtirishmoqda.

Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi 2023-yilda e’lon qilgan “Digital Education Roadmap”da 2030-yilgacha bo‘lgan strategik yo‘nalishlar belgilanib, ta’lim jarayonini to‘liq raqamlashtirish, o‘quv dasturlarni yangilash, o‘qituvchilarni malaka oshirish kurslariga jalb etish ko‘zda tutilgan.

Taniqli tilshunos olim Sh. Rahmatova bu haqda quyidagicha fikr bildiradi: “Yangi avlod o‘quvchilarining e’tiborini ushlab turish uchun biz o‘zimiz ham raqamli texnologiyalarni yaxshi o‘zlashtirishimiz lozim. Bu – o‘qituvchining zamon bilan hamnafas bo‘lishi demakdir.”

Raqamli texnologiyalar so‘nggi yillarda ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylandi. Ular o‘quv jarayonining sifatini oshirish, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini nazorat qilish, interaktivlikni ta’minlash va individual yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi. Bu texnologiyalarni to‘g‘ri va samarali qo‘llash uchun ularning turlarini, imkoniyatlarini va didaktik afzalliklarini chuqur o‘rganish lozim.

Raqamli texnologiyalar asosan quyidagi turlarga bo‘linadi:

1. O‘quv boshqaruv tizimlari (Learning Management Systems – LMS): Moodle, Edmodo, Google Classroom kabi platformalar yordamida o‘quv jarayoni onlayn tarzda boshqariladi.

2. Mobil ilovalar: Duolingo, Quizlet, Kahoot, Memrise kabi ilovalar orqali til o‘rganish mustaqil va qiziqarli jarayonga aylanadi.

3. Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR): bu texnologiyalar o‘quvchilarni sun’iy yaratilgan muhitda til o‘rganishga imkon beradi.

4. Video darslar va vebinarlar: YouTube, Zoom, Microsoft Teams orqali onlayn ta’lim tashkil etish imkoniyati kengaydi.

5. Sun’iy intellekt (AI) texnologiyalari: Grammarly, ChatGPT, Replika kabi platformalar yozma va og‘zaki tilni rivojlantirishda foydalaniladi.

Har bir tur o‘ziga xos imkoniyatlarga ega. Masalan, mobil ilovalar o‘quvchini darsdan tashqari vaqtda ham mashq qilishga undaydi. Bu texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish pedagogik yondashuvlarning yangilanishini taqozo etadi.

Warschauer (2004) raqamli vositalarning interaktiv imkoniyatlarini ta’kidlab o‘tadi: “Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarni o‘z faoliyatlariga faol jalb etadi va ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshiradi.” Bu fikr til o‘rganishdagi zamonaviy tendensiyalarga to‘liq mos keladi.

Garrison va Anderson (2003) ham raqamli ta'limda muloqot va hamkorlik muhitining ahamiyatini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, raqamli texnologiyalar ta'lim oluvchilar o'rtasida g'oyalar almashinuvi va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

Raqamli texnologiyalarning didaktik afzalliklari quyidagilardan iborat:

- Bilimlarni vizual va interaktiv shaklda berish imkoniyati.
- Har bir o'quvchining o'z tezligida ishlashiga sharoit yaratish.
- O'quvchilar motivatsiyasini oshirish.
- O'qituvchi uchun monitoring va baholash jarayonini soddalashtirish.
- Til o'rganish jarayonini real muloqotga yaqinlashtirish.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar masofaviy ta'limda ayniqsa muhim o'rin tutadi. 2020-yilgi pandemiya davrida butun dunyo bo'ylab onlayn ta'limga o'tish raqamli vositalarning zaruriyati va foydaliligini yaqqol ko'rsatdi.

Abdullayeva (2021) o'z tadqiqotida raqamli texnologiyalar yordamida chet tilini o'rganish samaradorligi haqida shunday deydi: "Talabalar mobil ilovalar yordamida har kuni mustaqil mashq qilish orqali til ko'nikmalarini tezroq rivojlantirmoqda."

Shuningdek, Rahmatova (2022) o'z maqolasida shunday xulosaga keladi: "Raqamli texnologiyalar individual yondashuvni ta'minlab, har bir o'quvchining ehtiyojiga mos ta'lim olish imkonini yaratadi."

O'zbekiston tajribasida raqamli texnologiyalarning ta'limga joriy etilishi izchil davom etmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida Zoom, Microsoft Teams, Moodle, Google Classroom platformalari orqali onlayn darslar tashkil etilmoqda.

Respublikada oliy ta'limning raqamlashtirilishini jadallashtirish maqsadida hukumat tomonidan bir qator qarorlar va farmonlar qabul qilindi. Jumladan, 2020-yilda Prezident tomonidan imzolangan PQ-4851-son qarorda raqamli ta'lim infratuzilmasini yaratish va ilg'or texnologiyalarni joriy etish bo'yicha aniq vazifalar belgilangan.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylangan. Ular o'quv jarayonini faollashtiradi, talabaning mustaqil o'rganishini qo'llab-quvvatlaydi va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azimova, U.O. (2023). *Xorijiy tillarni o'qitishda raqamli texnologiyalarning o'rni*. CSPU Conference.
2. Zoirova, A.I. (2024). *Xorijiy tillarni o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzallik tomonlari*. Inter Education & Global Study, 10(1), 426-430.

3. Afshari M., Ghavifekr S., Siraj S., Jing D. (2013). *Students' attitudes towards computer-assisted language learning*. Procedia Social and Behavioral Sciences, 103, 852–859.
4. Reinders, H. (2012). *Til o'rgatishda raqamli o'yinlar*. Palgrave Macmillan.
5. Dudeney, G. & Hockly, N. (2007). *Texnologiyalar yordamida ingliz tili o'qitish*. Pearson Education Limited.
6. Warschauer, M. (2004). Technological Change and the Future of CALL.
7. Garrison, D. R., & Anderson, T. (2003). *E-Learning in the 21st Century: A Framework for Research and Practice*.
8. Abdullayeva, R. (2021). Innovatsion texnologiyalar asosida chet tillarini o'qitish. O'zbekiston pedagogik jurnali.
9. Rahmatova, Sh. (2022). Raqamli texnologiyalar va til o'qitish: yangi yondashuvlar. Til va madaniyat jurnali.
10. Kukleva, N. (2019). The Role of Mobile Learning in Foreign Language Acquisition. European Journal of Education.
11. Garrison, D.R., & Anderson, T. (2003). *E-Learning in the 21st Century: A Framework for Research and Practice*.